

УДК 37.013.77 (410)

О.В. СТАРОСТИНА

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ Е. СТОУНСА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

У статті розкрито значущість педагогічних ідей Е. Стоунса в контексті розвитку педагогічної науки. Доведено, що інтеграція психологічної і педагогічної наук – це реальність. Відділення психології від педагогіки й навпаки недоцільно з об'єктивної причини єдності об'єкта вивчення. Обґрунтовано тезу про те, що педагогіка має спиратися на психологію в певних сферах, особливо у сфері діагностики і психокорекції.

Ключові слова: педагогіка, психологія, Е. Стоунс, інтеграція, діагностика, психокорекція.

Найчастіше вчені звертаються до сучасної педагогічної теорії й практики країн Заходу, прагнучи забезпечити так звану “практичну значущість” компаративних досліджень, тобто дати рекомендації з використання зарубіжних педагогічних досягнень у вітчизняній практиці [1]. На нашу думку, сьогодні існує необхідність не лише у вивченні сучасної педагогічної дійсності розвинутих країн світу, але й в аналізі зарубіжного історично-педагогічного досвіду. Особливий інтерес становлять історично педагогічні аспекти розвитку освіти у Великій Британії.

Період другої половини ХХ ст. в історії педагогічної думки країн Західної Європи, зокрема Великої Британії, представлений широким спектром різних педагогічних течій і концепцій, серед яких психопедагогіка посідає особливе місце. Досвід Великої Британії з питань педагогічних досліджень у галузі навчання та виховання, організації школи, практична спрямованість її системи освіти та виховання набувають актуальності на сучасному етапі розвитку української педагогічної думки.

У другій половині ХХ ст. система педагогічної освіти Великої Британії перебувала на шляху реорганізації. Саме в цей період видатний британський учений Е. Стоунс вивчав такі питання, як дослідження впливу кольору шкіри на інтелект дитини, і сформулював концепцію навчання та учіння [8]. Він довів, що колір шкіри не впливає на інтелект дитини.

Неоціненна наукова спадщина Е. Стоунса цікавить науковців усього світу, зокрема провідних науковців НАПН України [3, с. 33–41; 5, с. 42–53].

Постає питання про вивчення такого сучасного напрямку, як *психопедагогіка*. Саме це поняття увів у науковий обіг професор університету Ліверпуля **Едвард Стоунс** (1922–2005). Його книга під назвою “*Psychopedagogy*” вийшла у СРСР у 1984 р. [6]. Перед психопедагогікою Е. Стоунс поставив завдання – розкрити, яким чином досягнення теорії учіння можна застосовувати у практиці навчання.

Книгу автор починає з викладу своїх позицій у розумінні природи психічного розвитку людини, ролі навчання в цьому процесі. Е. Стоунс виступає

проти біологізаторських підходів до людини і як епіграф до першого розділу бере цитату з книги Дж. Ізарда: “Людина лише в суспільстві може домогтися того виняткового становища, до якого її призначила сама природа. Не буде цивілізації, і вона постане однією з найбільш незначних і нерозумних тварин”.

Професор Е. Стоунс, увівши термін “психопедагогіка”, трактував його як “застосування теоретичних принципів психології в практиці навчання”. Він пише: “...я скористався цим словом не задля впровадження нового терміна і не намагаючись уявити просте складнішим..., зосередивши свою увагу на функції навчання, а не на освіті як такій, психологічна теорія і педагогічна практика змогли б зблизитися та збагатити один одного... Навчання розглядається як вид експериментальної психології” [6].

Відтак, у своїй книзі Е. Стоунс обґрунтував твердження, що серйозне вдосконалення практики навчання можливо тільки через застосування досягнень психологічної науки. Він стверджував, що вчителю необхідно бути експериментатором, який перевіряє теорію учіння в реальних умовах. “Фактична практика навчання – це найнадійніший і найважливіший спосіб випробування психологічної теорії, на базі якої формулюються загальні принципи навчання”. Слід визнати, що думка Е. Стоунса про сутність психопедагогіки деякою мірою подібна з прийнятими уявленнями про педагогічну психологію навчання як галузі, що досліджує закономірності освоєння знань, умінь і навичок.

На початку своєї кар’єри, викладаючи англійську літературу в Шефільдському університеті (Велика Британія), Е. Стоунс звертав увагу на доцільність використання тестів IQ щодо відбору дітей у школах з метою розподілу за відповідними рівнями. Цим напрямом досліджень він продовжив займатися й далі на посаді психолога освіти в Манчестерському університеті (США). Він був засновником міжнародного журналу “Освіта і навчання”, ініціювала який міжнародна Рада з якості освіти, до якої входили більше ніж 50 країн світу. З метою доведення твердження про те, що Е. Стоунс є фундатором психопедагогіки, ми вважали за необхідне звернутися до визначення сучасних ключових аспектів цього наукового напрямку.

Мета статті – розкрити сутність теоретичних основ педагогічних ідей Е. Стоунса в контексті розвитку педагогічної науки.

Багато вчених (В.П. Зінченко [2], І.А. Зязюн [3] та ін.) звертають увагу на те, що позитивна мотивація є основним психологічним чинником, що зумовлює успішне виховання. Однак для традиційної педагогіки досить характерним є суто формальне визнання важливості цього положення, в результаті чого вважають, що учень майже завжди буде виконувати всі вимоги вчителя, що і призведе до досягнення необхідних навчальних і виховних цілей. Дитина, як і будь-яка людина зі своїми бажаннями, інтересами, схильностями, спрямованістю в цих розрахунках, як правило, ураховується суто номінально.

З іншого боку, традиційна психологія питання формування та розвитку особистості розглядає без урахування конкретної освітньої системи (методів навчання і виховання, що застосовуються), у якій ця особистість формується.

Тому сформульовані психологічні закономірності не завжди пов'язують з характером навчально-виховного процесу.

Педагоги дуже часто вважають, що психологія потрібна для “психологічного обґрунтування” відповідних методів і засобів навчання та виховання з метою надання їм більшої “наукової значущості”. А психологи у своїх дослідженнях часто абстрагуються від тієї системи, де саме виникли закономірності розвитку та виховання людини.

Як результат, новаторські напрями теорії навчання, що були розроблені у другій половині ХХ ст. (П.Я. Гальперіна, Л.В. Занкова, Д.Б. Ельконіна, В.В. Давидова та ін.), не були впроваджені в масову практику навчання.

Саме на вивчення методологічних проблем навчання та виховання й спрямована психопедагогіка – галузь знань, що перебуває на перетині між психологією і педагогікою. Її спрямованість – педагогічна, а підґрунтям є психологія. Це означає, що, ґрунтуючись на наявних можливостях розвитку конкретної людини (психологія), психопедагогіка визначає, що і як має бути сформовано (педагогіка) відповідно до сучасних вимог до особистості професіонала.

Будь-яка наука являє собою систему, підсистемами якої є теорії, а елементами – поняття, у яких вона розкриває свій предмет. Реальні взаємозв'язки, що існують між досліджуваними цією наукою предметами та явищами, відображаються відповідною системою понять. Тому об'єктом науки є те, що відображається, а предметом – те, що відображає. Система наукових понять передбачає ієрархічну субординацію, а предмет науки визначають, спираючись на категорії цієї науки. Таким чином, посиляючись на досягнення наукового знання про людину й перебуваючи на стику педагогіки та психології, *психопедагогіка є інтегративною наукою про гносеологічні засади діяльності педагога щодо гармонійного розвитку особистості учня в навчально-виховному процесі. У діяльності вчителя вона являє собою систему методичних підходів до навчання та виховання учнів [4].*

Об'єктом психопедагогіки як науки про психолого-педагогічні засади діяльності вчителя є людина в системі суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнем, а предметом – психолого-педагогічна специфіка управління формуванням особистості учня у процесі його навчально-пізнавальної діяльності.

Основним завданням психології є вивчення психічної діяльності в усіх її проявах, встановлюючи залежність психічних явищ від об'єктивних умов життя й діяльності людини. Основним завданням педагогіки є розкриття закономірностей у сфері навчання та виховання, а також управління освітніми й виховними системами.

Основною метою психопедагогіки є розробка та впровадження технологій навчання та виховання, які ґрунтуються на врахуванні особистісних якостей і можливостей особистості учня та спрямовуються на досягнення максимально можливого гармонійного його розвитку. Для досягнення цієї мети психопедагогіка здійснює інтеграцію психологічних, дидактичних, методичних і технологічних знань, які необхідні для забезпечення гармонійного розвитку

особистості в навчально-виховному процесі, при цьому вона вирішує такі *завдання*:

- виявляє та психологічно обґрунтовує систему методологічних підходів до навчання й виховання;
- виявляє дидактичну основу нових методологічних підходів;
- розробляє інноваційні педагогічні технології, спрямовані на гармонійний розвиток особистості шляхом усебічної активізації її основних психічних функцій;
- перетворює педагогічну діяльність педагога відповідно до законів психології навчання й виховання людини;
- впроваджує інноваційні педагогічні технології в діяльність учителя;
- розробляє методологічні підходи до вдосконалення системи професійної підготовки педагогічних кадрів.

Основними *категоріями* психопедагогіки є найзагальніші базові поняття, що становлять основу її змісту: *розвиток; формування; навчання; виховання; освіта; учіння; научіння.*

Розвиток визначають як процес руху, зміни, сходження від нижчого до вищого, від простого до складного. Розвиток людини трактується як процес та результат кількісних і якісних змін у її організмі та психіці. Причому цей процес розглядають у трьох планах:

- 1) у віковому – виявляють особливості, властиві кожному віковому етапу розвитку, абстрагуючись від індивідуальних і особистісних рис;
- 2) в індивідуальному – особливості розвитку людини як індивіда;
- 3) в особистісному – процес виникнення особистісних якостей, становлення повноцінної особистості. При цьому біологічна програма розвитку, закладена в організмі людини при її народженні, реалізується під впливом зовнішніх чинників: навчання й виховання, соціального середовища, діяльності тощо [4].

Навчання стає основним засобом і найважливішою частиною виховання. Основним же показником результатів підготовки стає рівень світоглядної зрілості і творчої активності людини, а також характер і особливості особистої мотивації, спрямованість і динаміка психічних процесів [4]. Таким чином, психопедагогіка, забезпечуючи методологічну базу управлінських і виховних аспектів діяльності педагога, робить істотний вплив (через його діяльність) не тільки на формування особистості учня, а й на розвиток особистості самого викладача.

У своїх міркуваннях Е. Стоунс спирався передусім на досягнення західної психології. З радянських досліджень він використовував праці таких учених, як А.Р. Лурія, П.Я. Гальперін, а також ідеї Л.С. Виготського щодо розумового розвитку дітей: “Учитель має виступати як експериментатор, перевіряючи теорію навчання в умовах класу. Реальна практика навчання – це найнадійніший і найважливіший спосіб випробування психологічної теорії, на базі якої формулюються загальні принципи навчання”.

Людина користується “здатністю розвивати свої уявлення, наслідуючи суспільство та впливаючи на нього”. Таким чином, Е. Стоунс обґрунтовує

розуміння провідної ролі навчання в розвитку людського індивіда: “Без людського суспільства людське дитя не може стати людиною”.

Розуміння соціальної природи законів розвитку людини та провідної ролі навчання в цьому процесі логічно приводить Е. Стоунса до критики становища в педагогічній практиці: невдачі в навчанні пояснюються, як правило, недоліками учнів і дуже рідко – недосконалістю самого навчання. Але саме в останньому зазвичай прихована причина невдач. Недосконалість навчання, у свою чергу, на думку вченого, пояснюється тим, що вчитель організовує його без усвідомлення тих законів, яким навчання об’єктивно підпорядковане. На розкриття цих законів і спрямовані психопедагогічні дослідження Е. Стоунса, у яких учений намагався систематично проаналізувати всі сторони навчального процесу. Насамперед, він звертав увагу саме на мотивацію та потреби учнів у навчальній діяльності.

У системі освіти емпірично здійснюється інтеграція педагогіки та психології. Наукові ж дослідження “ніби відстають від вимог практики” – за словами Н.Ф. Талізної. У педагогічній діяльності необхідно застосовувати поняття і категорії педагогічної психології, використовуючи психологічні методики діагностики та психокорекції, а також психологічні механізми вивчення реального педагогічного явища. Це переконливо доводить той факт, що психологічні теорії та концепції необхідно постійно емпірично перевіряти і, якщо знадобиться, коригувати через постійні зміни соціальних умов та можливостей сучасної освіти.

“Взаємозв’язок психології та педагогіки життєво необхідний. Практика навчання стає більш плідною завдяки досягненням психологічної науки. Нові психологічні теорії неперспективні без упровадження їх учителями-практиками, оскільки це найбільш надійний спосіб випробування на репрезентативність психологічної теорії. Спеціаліст з психопедагогіки має можливість вести безперервний психолого-педагогічний пошук в умовах шкільної дійсності, змінювати й удосконалювати як умови організації та змісту навчання, так і психокорегувальний вплив з метою розкриття творчого потенціалу й розвитку творчої індивідуальності кожного учня, переносючи вдалий досвід з площини психологічних шукань у педагогічний досвід і навпаки. Це дасть змогу професійніше знаходити обґрунтування та вихід зі скрутної ситуації в навчанні й вихованні.

Наразі психопедагогіка як наука перебуває на стадії концептуалізації. Вона трактується як поліструктурна, багаторівнева, соціально детермінована творча освіта, що функціонує як інтегральна психолого-педагогічна структура (Н.Ф. Вишнякова, 2006 [9]). Змінивши систему актуальних потреб та їх роль у різноманітті педагогічних інтересів, можна змінити силу значущості сучасного впливу психології та педагогіки в теорії і практиці освіти з перетворювальної настанови на креативну психопедагогіку, відкриваючи перспективу розвитку творчої індивідуальності в системі креативного освіти.

Висновки. Практична інтеграція психологічної та педагогічної наук – це реальність. Штучне відокремлення психології від педагогіки й навпаки

недоцільно з об'єктивної причини єдності об'єкта вивчення та дії, якою є особистість. Необхідно знаходити реальні точки зіткнення і навіть взаємопроникнення психології в педагогіку й навпаки. Це пояснюється також тим, що педагогіка має в певних сферах, особливо у сфері діагностики та психокорекції, спиратися на психологію. Не випадково в педагогічних інститутах викладають комплекс психолого-педагогічних дисциплін, що підкреслює взаємозв'язок цих наук у сфері навчання.

Список використаної літератури

1. Ваховський М.Л. Педагогічні ідеї Г. Манна та К. Ушинського: порівняльний аналіз : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М.Л. Ваховський ; Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2009. – 22 с.
2. Зинченко В.П. Аффект и интеллект в образовании / В.П. Зинченко. – М. : Три-вола, 1995. – 64 с.
3. Зязюн І. Психопедагогіка московської психологічної школи / І. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 2. – С. 33–41.
4. Лаптев Л.Г. Оптимизация управленческой деятельности военных кадров : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.13 / Леонид Григорьевич Лаптев ; Моск. гос. ун-т. – М., 1995. – 522 с.
5. Ничкало Н. Професійна педагогіка і психопедагогіка праці у діалектичному взаємозв'язку / Н. Ничкало // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 2. – С. 42–53.
6. Стоунс Э. Психопедагогика: психологическая теория и практика обучения / Э. Стоунс ; пер. с англ. под ред. Н.Ф. Талызиной. – М. : Педагогика, 1984. – 472 с.
7. Halstead V. Teacher Education in England: analysing change through scenario thinking / V. Halstead // European Journal of Teacher Education. – 2003. – Vol. 26. – № 1.
8. Stones E. The Color of Complex Learning. Concept formation in three ethnic groups. / Edgard Stones // Research Intelligence. – 1975. – № 2. – P. 5–10.
9. Wiszniakowa N. Akmeologia kreatywna. Psychologia kreatywności i osiągnięcia szczytowej dojrzałości twórczej człowieka dorosłego. Акмеология творчества. Łódź 2003 – 279.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2014.

Старостина О.В. Теоретические основы педагогических идей Э. Стоунса в контексте развития педагогической науки

В статье раскрыто значение педагогических идей Э. Стоунса в контексте развития педагогической науки. Доказано, что интеграция психологической и педагогической наук – это реальность. Отделение педагогики от психологии и наоборот нецелесообразно по объективным причинам единства объекта изучения. Обоснован тезис о том, что педагогика должна опираться на психологию в некоторых сферах, особенно в сфере диагностики и психокоррекции.

Ключевые слова: педагогика, психология, Э. Стоунс, интеграция, диагностика, психокоррекция.

Starostina O. The theoretical basis of pedagogical ideas E. Stones in the context of the development of pedagogical science

The article covers the value of the pedagogical ideas of E. Stones in the context of the development of pedagogical science. It is proved that the integration of psychological and pedagogical sciences is a reality. Department of pedagogy and psychology of inappropriate for objective reasons, the unity of the object of study

Research and teaching in education has suffered for some time from an unfortunate dichotomy in the conceptualization of two of its most important elements: the study of educational psychology and the study of practical teaching. The central problem of any process

of education is discrepancy of proficiency levels in concepts the teacher and the pupil. In the fundamental work of Stones the statement is proved that improvement of practice of training is possible only through the using of achievements of psychology. Psychopedagogy introduces an important departure in educational psychology. Stones has created a new field of study that will help practitioners to improve their practice and theorists to test their theories. Stones's contribution to the development of educational psychology was to use a series of case studies to show that teachers' practical teaching skills could be allied to theoretical psychological perspectives on human learning to produce insights combining the theoretical and practical, hence the notion of psychopedagogy. It is established that the educational system and educational activities of E. Stones were not the subject of a separate dissertation research on national scientific scope.

E. Stones. introduces students of education to the elements of educational psychology. His books also relate as closely as possible the findings of research to classroom practice. In order to make clear the fundamental processes involved in psychological development, his books start with a study of the way in which the young child adapts its behaviour to its environment. This study considers some of the key aspects of physical development, mainly the central nervous system. At the same time the way physical growth and psychological development are influenced by the experience of the individual is also discussed. This discussion of development is followed by an examination of the processes of learning, with particular attention paid to the works of Piaget.

Based on the idea that education should be based on Psychology in some areas, especially in the fields of diagnosis and psychocorrection.

Key words: *pedagogy, psychology, E. Stones, integration, diagnosis, psychological support, psychocorrection.*